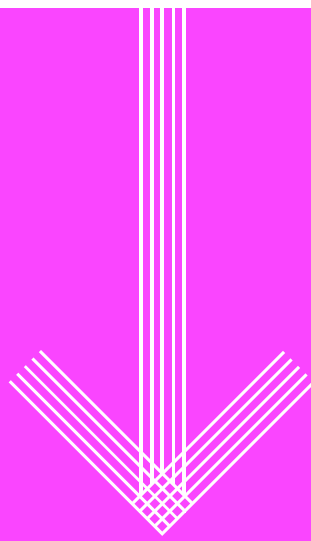

GENDER
ON
DIGITAL

Journal of Digital Feminism

Vol.1

**GENDER
ON
DIGITAL**
Journal of Digital Feminism

Cátedra de Feminismos 4.0 DEPO-UVigo

Vol. 1
Sociedade dixital e negros de xénero
2023

Cátedra de Feminismos 4.0
DEPO - UVigo

Universidade de Vigo

GENDER ON DIGITAL

Journal of Digital Feminism

Cátedra de Feminismos 4.0 DEPO-UVigo
Servizo de Publicacións
Universidade de Vigo
Vol. 1, 2023

DIRECCIÓN:

Águeda Gómez Suárez
(Directora da Cátedra de Feminismos 4.0 DEPO-UVigo)

SECRETARÍA:

Lucía Muradás Arcay (Xefa do servizo de Igualdade da Deputación de Pontevedra) e Iria Vázquez Silva (PDI da Universidade de Vigo experta en xénero)

CONSELLO DE REDACCIÓN:

Águeda Gómez Suárez (PDI da Universidade de Vigo e experta en temática de xénero, directora da revista), Lucía Muradás Arcay (Xefa do servizo de Igualdade da Deputación de Pontevedra). **Vocalía enxeñaría:** Deputada de Tecnoloxías: Deputada de novas tecnoloxías e desenvolvemento empresarial da Deputación de Pontevedra; Soledad Torres Guijarro (PDI ámbito tecnolóxico da Universidade de Vigo experta en temática de xénero).

Vocalía Ciencias e ciencias da saúde:

Representante da Deputación de Pontevedra e Verónica Salgueiriño (PDI de ciencias da Universidade de Vigo experta en xénero).

Vocalía Ciencias Sociais: Deputada de cultura e igualdade da Deputación de Pontevedra; Mari Álvarez Lires (exdocente da Universidade de Vigo, experta en xénero).

Vocalía humanidades: Deputada de cultura e igualdade da Deputación de Pontevedra, Purificación Mayobre (exdocente da Universidade de Vigo, experta en xénero).

COMITÉ CIENTÍFICO:

Soledad Torres Guijarro, Coral del Río, Amparo Alonso Betanzos, Encina Calvo Iglesias, Ana Jesús López Díaz, Ana Vila Concejo, Coral del Río, Mª Luz Castro Pena, Mari Álvarez Lires, Mª José R. Malmierca, Marta Macho Stadler, Purificación Mayobre, Susana Martínez-Conde, Edita de Lorenzo, Lorena Fernández Álvarez, Dhaunae de Vir.

COMITÉ AVALIADOR:

expertas que voluntariamente queren avaliar os papers presentados, tanto que pertencen ao "Comité de Sabias" da Cátedra como outras expertas destacadas das universidades e centros de estudo nacionais e internacionais.

EDICIÓN:

Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo
Edificio da Biblioteca Central
Campus das Lagoas – Marcosende
36310 VIGO
Teléfono: 986 812 235. Fax: 986 813 847.
Correo: sep@uvigo.es

DESEÑO DA CUBERTA:

O Cable Inglés, S. Coop. Galega.

MAQUETACIÓN:

O Cable Inglés, S. Coop. Galega.
(www.ocableingles.com)

IMPRIME:

Tórculo Comunicación Gráfica, S.A.

© Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo, 2021

Impreso en España – Printed in Spain
ISSN: 1131-5989

DEPÓSITO LEGAL: OR 209/92

Este volumen de GENDER ON DIGITAL publícase cunha axuda da Universidade de Vigo – Servizo de Publicacións.

INTERCAMBIO ENVÍOS:

Hemeroteca
Biblioteca Central do Campus de Ourense
Avda. Otero Pedrayo, s/n.
32004-Ourense

Índice

- 5** *Prólogo*
Prologue

Artigos monográficos

Amparo Alonso Betanzos

- 11** *Intelixencia Artificial e nesgos de xénero*
Inteligencia Artificial y sesgos de género
Artificial intelligence and gender bias

Artigos de investigación

Soledad Torres Guijarro

- 35** *Nesgos de xénero da asistencia dixital en español*
Sesgos de género de la asistencia digital en español
Gender biases of digital assistants in Spanish

Teresa Rivas, María Asunción Longo, Elena Alonso, María Araújo,
Iria Vázquez, Ángeles Saavedra, Soledad Torres e Santiago Pozo

- 59** *Abordando a brecha de xénero nos estudos de enxeñaría*
Abordando la brecha de género en los estudios de ingeniería
Addressing the gender gap in engineering studies

Miscelánea

Guiomar Rovira Sancho

- 69** *Os feminismos en rede: ciberactivismo, hackfeminismo, hashtags e política prefigurativa*

Los feminismos en red: ciberactivismo, hackfeminismo, hashtags y política prefigurativa

The feminisms in network: ciberactivism, feminismhack, hashtags and prefigurative policies

Marga Tojo

- 87** *Os medios como (re)produtores de ciberviolencia simbólica*

Los medios como (re)productores de ciberviolencia simbólica

The media as (re)producers of symbolic cyberviolence

Recensiones

Irene Epifanio López

- 103** D'Ignazio, Catherine y Klein, Lauren F. (2023).

Feminismo de datos

Feminismo de datos

Data Feminism

Eva Cernadas e Encina Calvo-Iglesias

- 105** Crawford, Kate (2023). *Atlas de IA. Poder, política e custos planetarios da intelixencia artificial*

Atlas de IA. Poder, política y costes planetarios de la inteligencia artificial

Atlas of AI. Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence

Prólogo

Prologue

PRÓLOGO

O desenvolvemento dos avances tecnolóxicos no eido da comunicación non só están a desordenar o mundo ata agora coñecido, senón que están a supor unha verdadeira emenda á totalidade da actual cosmovisión moderna. O impacto desta robusta transformación social posúe o potencial para revolucionar os parámetros que regulan a protección dos dereitos humanos, a equidade, a seguridade, a ética e a privacidade das persoas; é dicir, transformar as relacións sociais e as normas de convivencia nas sociedades democráticas.

Os avances tecnolóxicos van máis rápido ca propia sociedade no seu conxunto. As formas nas que as grandes corporacións dixitais estenden as súas políticas de xestión de contidos réxense polas lóxicas empresariais que, a cambio da súa gratuidade, buscan obter beneficios en forma de datos e de «tempo». Por iso, o desenvolvemento responsable das tecnoloxías, situando no centro os dereitos humanos e as persoas, debe ser un inescusable fin. Na actualidade, o mundo é matematizado por unha combinación de números binarios, onde o número de persoas que programan, idean e lideran a tecnoloxía é desigual. Estas desigualdades no acceso ás tecnoloxías pode estar a erosionar a calidade da «conversa pública global» e das democracias nesta recente «ágora pública». Os retos que desta nova realidade se derivan relaciónanse coa protección dos datos, a transparencia e explicabilidade, os posibles nesgos, as fendas socioeconómicas, o rendemento de contas e toda unha serie de riscos éticos de forte impacto.

A filósofa Simone Weil sinalou que: «Cando deixamos de pensar no que nos rodea, facémonos cómplices do que ocorre. Hai que asumir o noso lugar no mundo e facer algo ao respecto». Por iso, no ano 2019 nace a Cátedra Feminismos 4.0 DEPO-UVigo, unha iniciativa da Universidade de Vigo e a Deputación de Pontevedra, que está a operar como un laboratorio de ideas científicas que tratan as dimensións científicas, tecnolóxicas, éticas, sociais, económicas, medioambientais, políticas e filosóficas, dun campo de estudo emerxente onde aínda existen eivas de coñecemento científico que están por desenvolver. O obxectivo último é reflexionar, dende unha ollada crítica, sobre estas transformacións tecnolóxicas no universo dixital co fin de garantir e situar as persoas no centro. A través de obradoiros temáticos, observatorios sobre as

violencias machistas dixitais e outra serie de actividades, estase a promover a construción de ciencia e epistemoloxía feminista en relación co ámbito do dixital, unha realidade que cada vez ocupa máis espazo nas nosas vidas.

Neste senso, co fin de apuntalar e reforzar este espazo de reflexión, dende a cátedra quíxose facer unha forte aposta polo coñecemento científico rigoroso e a investigación de excelencia neste eido. A revista *Gender on Digital. Journal of Digital Feminism*, de periodicidade anual, nace coa vocación de xerar e difundir coñecementos científicos de excelencia mediante a relación entre ciencia, tecnoloxía e sociedade. A finalidade é construír un espazo de reflexión científica crítica arredor das transformacións da sociedade vinculada coa irrupción das novas tecnoloxías da comunicación e a conseguinte dixitalización de todas as esferas da vida no eido da enxeñaría, a tecnoloxía, a informática, a economía, a socioloxía, as ciencias políticas, a antropoloxía, as humanidades, a ecoloxía, a comunicación e a educación científica e tecnolóxica, á luz da dinámica de xénero. Aínda que levamos máis dunha década facendo un uso masivo do espazo virtual e cada vez somos máis «habitantes da pantalla», esta tendencia acelerouse a raíz da pandemia, da hexemonía da «economía de datos» (Carissa Veliz, 2020) e do «capitalismo de vixilancia» (Shoshana Zuboff, 2020), e converteu a nosa existencia nunha especie de «cibervida».

Esta revista pretende actuar como ferramenta para elevar a epistemoloxía feminista no ámbito sociotecnolóxico, a fin de establecer un diálogo crítico e ético coa sociedade mediante a transferencia de resultados científicos sobre os saberes académicos no ámbito internacional. Para isto, conta cun comité científico conformado polo Comité de Sabias da Cátedra Feminismos 4.0 DEPO-UVigo, unha excelente familia de expertas con presenza internacional, estatal e galega no ámbito dos estudos críticos das tecnoloxías.

Está orientada a un público científico especializado do ámbito científico-tecnolóxico, das ciencias sociais e das humanidades, localizado no pensamento crítico fronte a todas as transformacións derivadas da dixitalización, en especial das consecuencias na reprodución das desigualdades reais e efectivas entre mulleres e homes.

A Universidade de Vigo, a través do Servizo de Publicacións e da vicerreitora de Investigación, apoiou a creación e a xestión desta revista, tanto na súa maquetaxe coma na localización da revista, a súa indexación e a súa presenza en directorios nacionais e internacionais.

Este primeiro número inclúe traballos de investigación básica e aplicada e de desenvolvemento teórico e tecnolóxico, análises sociopolíticas, revisións bibliográficas de alto impacto, notas técnicas e, eventualmente, estudos de casos que pola súa relevancia merecen publicarse. En definitiva, este primeiro número reúne os resultados das achegas científicas desenvolvidas no primeiro obradoiro da cátedra titulado «Sociedade dixital e nesgos de xénero», ademais da participación doutras expertas con artigos de fondo interese.

Este número inaugúrase no apartado de «Monografías» cunha colaboración excepcional, a da catedrática Amparo Alonso Betanzos da Universidade da Coruña, un exemplo vivo de que é compatible a alta excelencia e o rigor científico co compromiso ético. Neste texto titulado «Artificial Intelligence and Gender Bias» (en inglés), a autora indaga na nova revolución impulsada pola intelixencia artificial (IA), que está a traer consigo innumerables oportunidades e novas perspectivas, e que está a afectar significativamente ao equilibrio xeopolítico, á sociedade, á economía, ao emprego e á educación. Neste senso, a IA está a resultar unha disciplina transversal omnipresente en todas as dimensións da vida humana e, polo tanto, leva consigo fortes desafíos éticos: un deles é a posible aparición de nesgos de xénero. Neste texto a autora trata con responsabilidade estes nesgos, a fin de garantir unha IA ética, fiable e xusta.

A continuación, no apartado de «Investigación» contamos cun artigo colectivo, liderado pola profesora da Universidade de Vigo, Teresa Rivas, cun texto titulado «Abordando la brecha de género en los estudios de ingeniería» (en español). Neste traballo realizouse unha análise con perspectiva de xénero sobre o percorrido académico e laboral dentro da área da enxeñaría, no contexto xeográfico de Pontevedra e no período de 1967 a 2018. Unha das conclusións apunta ás dificultades específicas ás que se enfrontan as mulleres na súa traxectoria laboral como enxeñeiras.

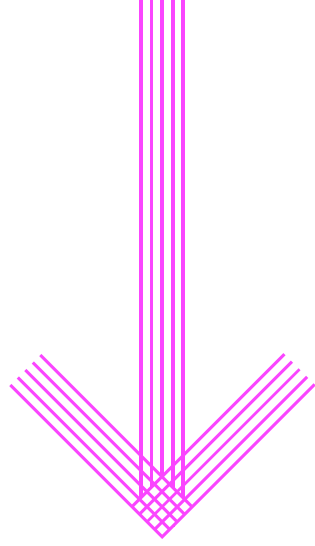
Tamén neste apartado de «Investigación» contamos con outro texto da profesora de Telecomunicacións e experta feminista, Soledad Torres, titulado «Gender biases of digital assistants in Spanish» (en inglés). Este artigo analiza a asistencia dixital en lingua española desde unha perspectiva de xénero, avaliando o seu aspecto, a súa voz (no seu caso) e as respostas ante un guión de diálogo deseñado para revelar nesgos de xénero.

Tamén contamos na sección de «Miscelania» con dous textos de moito interés. A experta en comunicación e feminismos, Guiomar Rovira, da Universitat de Girona traza, no seu texto titulado «Los feminismos en red: ciberactivismo, hackfeminismo, hashtags y política prefigurativa», unha xenealoxía dende os inicios de internet e o ciberfeminismo como vangarda ata a incursión de multitudes de mulleres conectadas nas redes dixitais, iniciando movementos feministas horizontais, sen liderados fixos e con vocación transnacional. Dende unha mirada latinoamericana, neste artigo analízase a capacidade agregativa e de acción en rede dos femitags (cancelos feministas) e da transnacionalización dos feminismos desta era. A comunicadora Marga Toxo, como representante da Asociación de Xornalistas Galegas, escribe o artigo titulado «Os medios como (re)produtores de ciberviolencia simbólica», onde aborda o rol dos medios como parte dos actores discursivos que garanten o mantemento do estatus en termos de xénero e de certa violencia simbólica; no texto tamén analiza as consecuencia da crecente dixitalización nas

narrativas mediáticas, o que esta a supor unha interesante xanela de oportunidade para o cambio no eido da comunicación.

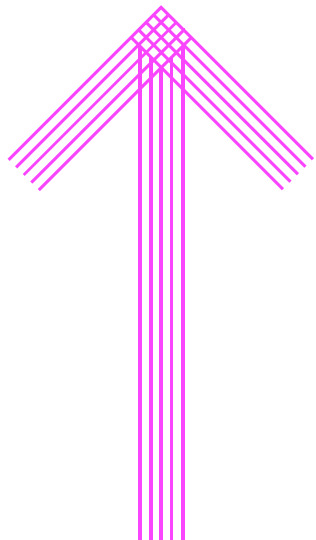
Finalmente, este número remata coa recensión de dous libros fundamentais dentro da reflexión crítica sociotecnolóxica, elaborados pola profesora de Física e experta feminista, Encina Calvo; a profesora de Informática e experta feminista da Universidade de Santiago de Compostela, Eva Cernadas; e a catedrática de Estatística e Investigación Operativa da Universitat Jaume I, Irene Epifanio. Estas autoras, respectivamente, van analizar as obras de Kate Crawford (2023), *Atlas de IA. Poder, política y costes planetarios de la inteligencia artificial* (en español); e de Catherine D'Ignazio e Lauren F. Klein (2023), *Feminismo de datos* (en español).

Estamos inmersas nunha nova revolución e debemos asegurarnos que este novo universo dixital sexa máis xusto. Para iso precisamos diagnoses desde unha ollada feminista que nos leve no sentido dun mundo máis igualitario.

Artigos monográficos

Artigos de investigación

the 1990s, the number of people with diabetes has increased in all industrialized countries (1).

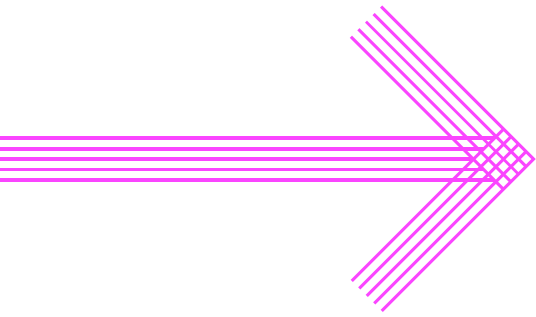
Diabetes is a chronic disease with a high prevalence and a high mortality. The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2).

The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2).

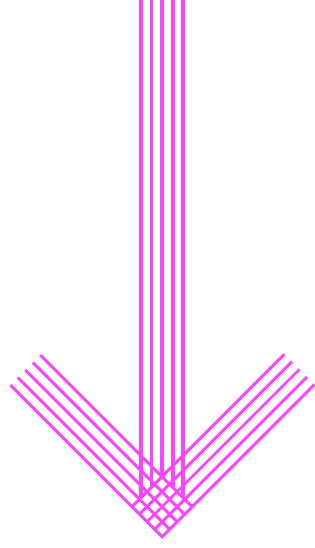
The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2).

The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2).

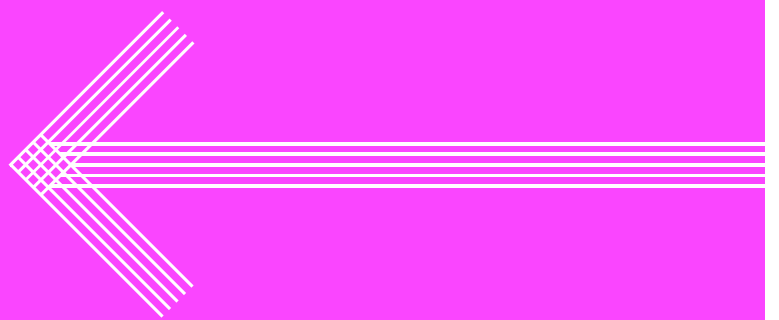
The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2). The prevalence of diabetes is increasing in all industrialized countries, and the mortality is also increasing (2).

Miscelánea

Recensiones

Vol.1

2023

Cátedra de Feminismos 4.0
DEPO - UVigo

Universidade de Vigo